

Doc. dr Tanja Nedimović¹

UDK: 37.015.3

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače

„Mihailo Palov”, Vršac

ISBN: 978-86-7372-270-2, 24 (2019), p.280-289

Dr Nataša Sturza Milić²

Stručni rad

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”, Vršac

Prof. dr Aleksandar Stojanović³

Učiteljski fakultet Univerziteta u Beogradu

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”, Vršac

RAZVIJANJE KREATIVNOSTI DECE RANOG UZRASTA – ULOGA VASPITAČA⁴

Apstrakt: U radu se razmatraju specifičnosti problematike podsticanja kreativnosti kod dece na ranom uzrastu. Ukazuje se na dva pristupa proučavanju pojma stvaralaštva – na onaj koji je vezan za širi kontekst proučavanja kognitivnih sposobnosti, i drugi koji uključuje i nekognitivne aspekte ličnosti, različite crte ličnosti i motivaciju za stvaralački rad i koji posmatra stvaralaštvo u kontekstu situacije u kojoj ono nastaje. Prikazano je nekoliko tehnika kreativnog mišljenja koje su se pokazale kao produktivne ili lako primenjive u neposrednom vaspitno-obrazovnom radu. Na ranom uzrastu potrebno je vođeno, planirano iskustvo u procesu kreativnog mišljenja i primene materijala koji se koristi u procesu kreativnog mišljenja. Ovo ukazuje na potrebu da se pedagoška akcija ozbiljnije usmeri ka negovanju kreativnih ispoljavanja dece, strukturisanjem odgovarajućih didaktičko-metodičkih strategija već u ranom uzrastu, kako bi se formirali kreativni stilovi učenja, kao osnova daljeg razvoja kreativnog potencijala. U skladu s tim, značajno je i da se u visokoškolskoj nastavi, tokom pripremanja budućih vaspitača, primenjuju heurističke didaktičke strategije.

Cljučne reči: kreativnost, strategije podsticanja, vaspitači.

1. Uvod

Savremena psihološka nauka proučava *stvaralaštvo* sa više stanovišta i ona zavise od pristupa čovekovoj ličnosti uopšte. Glavna dva pristupa proučavanju pojma stvaralaštva vezana su, s jedne strane, za širi kontekst proučavanja kognitivnih sposobnosti čoveka, koje se baziraju na psihometrijskim merenjima i testiranju i ideji da je u pitanju opšta sposobnost koja se može meriti, i s druge strane, za pristup koji uključuje i nekognitivne aspekte ličnosti, različite crte ličnosti i motivaciju za stvaralački rad i koji posmatra stvaralaštvo u kontekstu situacije u kojoj ono nastaje (Nedimović, 2017). U skladu sa psihološkim teorijama ličnosti, stvaralaštvo se tumači sa aspekta psihoanalitičke, geštaltističke, biheviornističke,

¹nedimovic.tanja@gmail.com

²natasasturza@gmail.com

³aleksandar.stojanovic@uf.bg.ac.rs

⁴ Tekst je raden u okviru projekta Ministarstva prosvete i nauke RS za period 2010-2019, br.179036

humanističke, analitičke teorije, a u savremenoj literaturi se ono sve češće povezuje sa pojmovima razvoja, celovitosti i samorealizacije. Tako već geštaltistička teorija stvaralaštva u prvi plan stavlja ideju o težnji ljudske percepcije i mišljenja ka celovitosti i zaokruženosti, a Jungova teorija ličnosti stvaralaštvo smatra suštinskom karakteristikom čoveka i povezuje je sa dubinskim procesom sazrevanja, procesom individualizacije, koji ujedinjuje sve delove ličnosti u jedinstvenu celinu. Teorija dinamičkih kompetencija ukazuje na kompleksnost ljudske inteligencije i prikazuje rezultate najnovijih istraživanja o slojevitoj strukturi ljudskog mozga. Ona daje vrlo zanimljiv presek moždanih funkcija, na osnovu kojih možemo da zaključimo da je stvaralaštvo kao ljudska sposobnost neophodna u procesu njegove evolucije, jer mu omogućava da nalazi nova rešenja u novim životnim okolnostima, na osnovu originalnih kombinacija onoga što je do tada stečeno iskustvom i učenjem (Sekulić Opačić, 2013). Ruski psiholog Lav Vigotski primetio je da je stvaralaštvo složen fenomen koji nije moguće proučavati uopšteno, jer kod čoveka ne postoji opšta nadarenost koja bi se ravnomerno raspoređivala na sve strane ličnosti, već je neizbežno „da se usmerimo ka specijalnom izučavanju specifičnih karakteristika pojedinačnih funkcija u njenoj strukturi” (Vigotski, 2005).

Renzuli (Renzulli, 2005) u svojoj koncepciji *darovitosti* iznosi stanovište da je darovitost stanje koje se kod nekih ljudi može razviti ukoliko dođe do odgovarajuće interakcije između osobe, njene sredine i određene oblasti ljudske delatnosti. Smatra da možemo razlikovati dve vrste darovitosti, i to: akademsku darovitost i kreativno-produktnu darovitost. Po Renzuliju, kreativno-produktnu darovitost čine tri klastera osobina: visoko nadprosečna sposobnost, posvećenost zadatku i kreativnost. On smatra da svaka od ovih komponenti ima status nužnog uslova za pojavu darovitosti, a pod kreativnošću podrazumeva osobine kao što su fluentnost, originalnost, fleksibilnost, otvorenost za iskustva, intelektualnu radoznalost i estetsku osetljivost. Sve tri komponente su u stalnoj interakciji sa sredinom (Nedimović, Prtljaga, 2018).

Tanenbaum (Tannenbaum, 1986, prema: Altaras, 2006) u svom psihosocijalnom pristupu darovitosti predlaže da se dečja darovitost definiše samo kao potencijal, a da bi potencijalna darovitost deteta prerasla u manifestnu darovitost neophodno je sadejstvo sledećih psiholoških i socijalnih faktora: opštih i posebnih sposobnosti, neintelektualnih faktora, sredinskih uticaja i faktora slučajnosti. Tanenbaum ističe da kreativnost ne predstavlja dodatni faktor već sastavni deo svih navedenih i smatra da su kreativnost i darovitost sinonimi. Feldhauzen (Feldhusen, 2005) zastupa stanovište da kreativnost ne treba posmatrati kao komponentu darovitosti već kao završni produkt njenog razvoja, upućujući na ključnu ulogu roditelja i vaspitno-obrazovnih ustanova u procesu kojim se darovitost transformiše u izuzetna postignuća.

Tejlor (Taylor, 1959, prema: Kvaščev, 1981) je analizirao preko stotinu definicija *kreativnosti* i na osnovu toga podelio sve vrste kreativnosti u 5 kategorija, koje su hijerarhijski postavljene, jer svaki naredni nivo ima svoje različite karakteristike, ali i uključuje prethodni, i to su: ekspresivna, produktivna, inventivna, inovativna i emergentna kreativnost. *Ekspresivna* ili *spontana kreativnost* je karakteristična za dete predškolskog uzrasta i odnosi se na slobodno,

spontano izražavanje, u kojem kriterijumi kao što su veština, originalnost i kvalitet nastalih produkata nemaju važnost, a ne postoje ni određeni plan rada, ni cilj, ni naknadne korekcije. S druge strane, dečja dela su sveža, puna životne energije, jer dete izražava svoj lični odnos prema životu direktno, bez intelektualne zadržske i procenjivanja. *Produktivna* ili *usmerena kreativnost* predstavlja viši oblik kreativnosti, u kojoj je produkt stvoren uz veću veštinu i tehniku. Tu već postoji određena kontrola nad procesom, a ona ograničava proizvoljnost, jer se radi po planu i sa određenim ciljem. Ljudi sa ovom vrstom kreativnosti su vešti, imaju dobro usavršenu tehniku i produktivni su. *Inventivna kreativnost* traži još veću zrelost i dosetljivost, jer uključuje kombinovanje materijala i tehnika, kao i fleksibilnost u opažanju novih i neobičnih relacija između prethodno odvojenih delova. Ovde se ne radi o novim idejama, već novom opažanju i kombinovanju onoga što je već postojalo. Ovo je domen pronalazača i istraživača, onih koji su dosetljivi u rukovanju materijalima, tehnikama, metodama. *Inovativna kreativnost* se bavi principima i traži visoko razvijenu sposobnost apstraktnog mišljenja, pomoću koje mogu da se modifikuju postojeće teorije. Ovo je vrhunska kreativnost, zasnovana na kontinuitetu razvoja. Uz primenu ostalih vrsta kreativnih sposobnosti – ekspresije, produkcije i inovacije, mogu se modifikovati i probuditi osnovni principi u nekoj teoriji. *Emergentna kreativnost* je najviši nivo kreativnosti koja donosi nove naučne teorije i umetničke pravce, zasnovane na sasvim novim principima i pretpostavkama. Revolucionarna je jer prevazilazi staro i stvara nove sisteme i paradigme. Ovakav način stvaralačkog razmišljanja zahteva potpuno zrelu ličnost, koja ima čitav niz razvijenih crta ličnosti, ali i dosta stečenog znanja, kao i dugogodišnji rad iza sebe. Vizionarstvo i genijalna intuicija su karakteristike ove vrste kreativnosti.

Kreativne osobe regulišu sopstvenu fleksibilnost pažnje i fokus u odgovoru na zahteve zadataka na način koji pogoduje nastanku originalnih ideja (Vartanian, 2009). Tokom procesa kreativnosti, kreativni ljudi „kruže” napred i nazad kroz različite korake obrade informacija kao što su generisanje i razrada ideja. Pored toga, oni se kreću između divergentnog mišljenja, misaonih procesa koji su u osnovi istraživanja mnogih opcija, i konvergentnog razmišljanja, procesa koji omogućuje integraciju različitih opcija u ispravno rešenje (Isaksen i sar., 2010). Tokom divergentnog razmišljanja, fleksibilnost pažnje (stepen u kojem je pažnja osetljiva na naizgled nevažnu informaciju), može povećati šansu da se neuobičajene informacije kombinuju u ideju (Zabelina, Saporta & Beeman, 2016). Standardne (statičke) teorije kreativnosti dele zajednički cilj – uspostavljanje kriterijuma koji su potrebni za ostvarivanje i prepoznavanje pozitivnih primera kreativnosti. Očigledno je da je kreativno ostvarenje važno za kreativnost, pa čak i najizrazitiji element kreativnosti, ali ne opisuje u potpunosti ovaj fenomen. Veći deo kreativnog procesa odvija se bez ikakvih dokaza i garancija za uspeh, u pokušajima da generiše potencijal za buduća kreativna dostignuća. Kreativni proizvodi su retki dragulji ugrađeni u mnoštvo samoprocenjivih nekreativnih ishoda, dinamički generisanih u toku trajanja celokupnog procesa (Corazza, 2016). Istraživanje višestrukih alternativa je veoma važan napor koji traži motivaciju, odlučnost, otpor prema frustraciji i ne mora uvek dovesti do kreativnih rezultata. Međutim, proces će ostati i

dalje kreativan, čak iako je neuverljiv. Osnovni element koji bi trebalo da bude u srži definicije kreativnosti je potraga za potencijalnom originalnošću i delotvornošću mnogo pre nego što se materijalizira i izvrši procena kreativnog postignuća (ili neuverljivosti). Dinamička teorija kreativnosti bliska je kreativnosti dece (Sturza Milić, 2018).

Nesumnjivo je da postoji razlika između kreativnosti dece i odraslih. Kreativnost dece je spontana i ekspresivna, ona nema kao krajnji cilj nikakvu korisnost niti stvaranje nekog određenog produkta, već je sama sebi cilj. Deca nemaju mnogo iskustva, niti razvijenu koncentraciju. Sa druge strane, dečja mašta, radoznalost, spontanost i potreba za otkrivanjem sveta su sveži i puni stvaralačke snage. Nedostatak iskustva je u određenom smislu i njihova prednost, jer oni nisu opterećeni već doživljenim (Biro i Nedimović, 2015).

Kreativnost deteta se često idealizuje i smatra se da je dete samo po sebi takvo i da je najbolje da odrasli ne intervenišu previše, da ga socijalizacija ne bi "pokvarila". Ipak, bez socijalizacije dete ne može da razvije svoje potencijale. Prvi i najvažniji faktor potpore čini ljubav i pažnja odraslih, a zatim i obogaćena i stimulativna sredina. Obogaćena sredina je od izuzetne važnosti za razvoj dečjih potencijala. To je okolina koja je raznolika i podsticajna, pruža detetu izazove i podiže mu standard uspešnosti. Osim okruženja bogatog materijalima za manipulaciju, obogaćenu sredinu čini i podrška roditelja ili drugih odraslih.

Da bi deca mogla da oslobode svoj stvaralački potencijal, odrasli treba da im obezbede dva psihološka uslova: psihološku sigurnost i psihološku slobodu. Psihološka sigurnost je spoljni uslov koji zavisi pre svega od sigurne okoline. Deca se osećaju sigurno kada su bezuslovno prihvaćena, kada ih odrasli ne procenjuju i kada pokazuju empatiju. Psihološka sloboda je unutrašnja, ona dolazi iznutra, iz slobodne igre i izražavanja i bezuslovnog prihvatanja sebe samog (Sekulić Opačić, 2013). Darovitost se ne može prepoznati ako nije manifestovana, pa je ključni zadatak odraslog da pomogne detetu da razvije slobodu u izražavanju. Psihološka sigurnost se gradi u opštoj atmosferi koja detetu omogućava da veruje u svoje kreativne sposobnosti, da ih doživljava kao prirodne. Deca treba da razumeju da imaju sposobnost da budu kreativna, a to ćemo postići ako ih okolina inspiriše da se kreativno ispoljavaju. Stav odraslih prema dečjim sposobnostima treba da je otvoren i podsticajan (Nedimović, Činč, Sturza Milić, 2018). Na ovaj način se kod dece gradi samopouzdanje i poverenje u lične snage.

2. Tehnike kreativnog mišljenja i učenja

Danas postoji veliki broj kreativnih tehnika mišljenja, koje su se razvijale prvenstveno iz praktične potrebe da se rukovodeći kadar u preduzećima i kompanijama osposobi za kreativno i produktivno upravljanje. Međutim, njihova upotrebljivost je velika i u oblasti obrazovanja. Deca koja uče ovakve tehnike razvijaju u prvom redu metakogniciju i shvataju da mogu njom svesno da upravljaju, kao i da za sve probleme na koje nailaze u životu postoji više od jednog rešenja. Ona se takođe uče da prave distancu između onoga što doživljavaju kao stvarnost i svog mišljenja.

Didaktičke strategije utiču na formiranje strategije učenja i podstiču misaone aktivnosti dece (Gojkov, Stojanović, 2017). Smatra se da se suptilna strategija mišljenja sastoji od brojnih misaonih operacija (upoznavanja, stvaranja, konstruktivne mašte, imaginacije, anticipacije...), koje su u funkciji efikasnog učenja i razvoja apstraktnog mišljenja, što je deo didaktičkih strategija. Poslednjih decenija podsticanje razvoja misaonih procesa usmereno je nastojanjima ka stvaranju tehnika, odnosno strategija kojima se podstiče stvaralačko mišljenje, a time se dalje podstiče stvaralaštvo u svim porama ljudskih delatnosti.

Navešćemo neke tehnike koje su odabrane kao primer, jer su zanimljive, produktivne ili lako primenjive u neposrednom vaspitno-obrazovnom radu.

Strategija kontrolnog lista je individualna tehnika za podsticanje razvijanja elemenata kreativnog mišljenja (fleksibilnosti, fluentnosti, originalnosti, imaginacije). Zasniva se na sledećim instrukcijama: *istraži i isprobaj neke druge mogućnosti primene ideja; adaptiraj (šta je još slično ovome, šta druge ideje sugerišu); modifikuj (menjanje značenja; boja; pokreta; zvuka; mirisa; oblika); povećaj (uzmi u obzir šta se sve može dodati); smanji (redukuj – šta oduzeti, smanjiti, kondenzovati); zameni (šta sve može doći umesto ovoga – drugi materijal, drugi procesi, drugi prolaz, druge metode rešavanja); izmeni raspored elemenata; sve preobrne; kombinuj dve ili više ideja.*

„Brainstorming” tehnika jedna je od najpoznatijih grupnih tehnika kreativnog rešavanja problema. Cilj je da se iznese što više ideja, a sve ideje se prihvataju i bez osuđivanja nekih da su loše. Vaspitač koji vodi brigu o toku „brainstorming” aktivnosti ohrabruje decu da iznesu što više ideja koje im padnu na pamet i pohvaljuje svaku od njih, a posebno, čudne i neobične. Mišljenje druge dece često deluje kao podsticaj idejama ostalih u grupi na stvaranje novih i neobičnih ideja, što je osnovna zamisao na kojoj se zasniva kreativna tehnika „oluja ideja”. Tokom „brainstorming” aktivnosti treba poštovati sledeća pravila: postaviti razumljiv i jasan problem; prihvatati svaku ideju; ohrabrivati decu da se nadograđuju na ideje drugih; ohrabrivati čudne i neobične ideje

Autori **tehnike razgranatog mišljenja**, Toni i Beri Buzan (Buzan, 2002) su početkom devedesetih godina 20. veka uočili da proces mišljenja nije linearan, već asocijativan, i na osnovu toga osmislili tehniku razgranatog mišljenja, tj. mapiranja uma. „Mapiranje uma odražava prirodne procese i sposobnosti našeg mozga da stvara slike iz kojih izviru veze zasnovane na asocijacijama. Naš mozak koristi reči kao okidače za te slike i asocijacije. Glavni putevi koji vode od centra predstavljaju glavne misli u procesu mišljenja, sporedni putevi predstavljaju sporedne misli, i tako dalje” (Buzan, 2002: 25). Razgranato mišljenje počinje sa postavljanjem centralnog pojma u sredini lista papira. Iz tog centralnog pojma razgranavaju se linije koje vode do pojmova koji su povezani sa glavnim pojmom, a do kojih dolazimo putem spontanijih asocijacija. Još manje grane mogu da se granaju iz tih novodobijenih ideja i tako da se oformi još jedan podskup ideja. Ideje se povezuju na osnovu boja, simbola, ključnih reči i slika. Mapa uma se razvija prirodno i slobodno, onako kako teče nesputano mišljenje. Svaka mapa uma je jedinstvena, jer prati individualni proces asociiranja. Na ovaj način mogu da se organizuju različite vrste beleški – one koje su nam važne za učenje, analiziranje

knjiga ili predavanja, ali i za planiranje budućih akcija i zadataka i za razvoj kreativnih ideja. Razgranjavanje misli oko ključnog pojma odvija se na isti način na koji su neuroni organizovani u ljudskom mozgu.

Edvard de Bono (De Bono, 1995) je sedamdesetih godina prošlog veka uveo pojam lateralnog mišljenja u psihologiju, a razvio je i formalne tehnike usmerenog kreativnog mišljenja, **tehnike lateralnog mišljenja**. De Bono je uočio da je naše uobičajeno razmišljanje *reaktivno*, tj. da nastaje kao naša reakcija na situaciju. Na primer, kao u slučaju dece koja u školi pasivno reaguju na gradivo – prepričavaju ga i uče napamet jer se od njih ne traži inicijativa, planiranje, kreativnost. Isti kvalitet ima i kritičko mišljenje u kojem čovek reaguje na nešto što mu je dato, ali izostavlja generativno i kreativno razmišljanje. Za razliku od reaktivnog, postoji i *operativno* razmišljanje, koje nas iz pasivne uloge stavlja u ulogu onog ko aktivno, svojom voljom, usmerava pažnju u određenom pravcu. De Bono mišljenje shvata kao operativnu veštinu koja može da se nauči, a nervnu mrežu uma kao aktivan samoorganizujući informativni sistem. Ulazne informacije se u umu organizuju u obrasce koji onda teže stabilizaciji. Obrasci se prave na principu najlakšeg i najekonomičnijeg puta, koji postaje “glavni kolosek” iz kojeg je onda teško izaći. Međutim, svi obrasci imaju i sporedne mogućnosti za organizovanje i to odvajanje od postojećih ideja i percepcija naziva se *lateralnim* mišljenjem. Lateralno mišljenje predstavlja skup stavova, mehanizama i tehnika, kao što su prodor i provokacija, koji pomažu u asimetričnom formiranju obrazaca mišljenja – prečica za kretanje među obrascima. Ono stvara nove ideje i direktno je povezano sa kreativnim mišljenjem. Za skretanje sa glavnog koloseka i generisanje novih ideja potrebna je odskočna daska, tj. neka svesna provokacija. Dakle, potrebne su alatke za usmeravanje pažnje izvan ustaljenih obrazaca. Na ovoj dinamici je De Bono osmislio mnogo tehnika lateralnog mišljenja.

3. Značaj obrazovne podrške deci ranog uzrasta – uloga vaspitača

Znanja i iskustva potrebna za vođenje uspešnog i smislenog života mladih omogućuju im da dosegnu standarde koje obrazovan čovek treba da ima kako bi udovoljio društvenim izazovima. Smatra se da su logično razmišljanje, kreativno razmišljanje i kritičko razmišljanje temelji održivog razvoja, pa je potrebno da države u svoje mehanizme društvenog, kulturnog i političkog razvoja uključe kreativno obrazovanje, kao jedan od fundamentalnih načina kojim države i njihovi građani mogu ići prema dugoročnim razvojnim ciljevima, te da uključe sredstva i alate koji omogućuju ostvarenje istih (Gojkov, Stojanović, 2017).

Pitanje kako organizovati obrazovnu podršku za nadarenu decu je pitanje politike jednog društva u odnosu na budućnost čitavog društva. Postoje dva mita o nadarenoj deci: jedan je da nadarena deca ne znaju da su nadarena sve dok im neko to ne kaže; drugi je da će se ona sama snaći i da im pomoć nije potrebna. Nadarena deca jesu različita i ona to znaju, mada često ne znaju da li je to dobro ili ne. Ona su u tom smislu u istoj situaciji kao i ostala deca s posebnim potrebama – potrebna im je pomoć da bi mogla da razumeju darovitost, sebe, svoje ponašanje i osobine, kao i svoje realne socijalne i emocionalne potrebe.

Praksa je pokazala da programi namenjeni darovitoj deci i podsticanju razvoja njihove kreativnosti ne pokazuju nužno pozitivne rezultate. Osim individualnih razlika među decom, ovde ne treba prevideti i individualne razlike među nastavnicima u njihovim kompetencijama stečenim i kroz formalno i kroz neformalno obrazovanje. U svom istraživanju, Maksić i Spasenović (2018) su utvrdile da postoje velike mogućnosti za razvoj kreativnosti tokom univerzitetskih studija kroz podsticanje nastavnih aktivnosti i podršku obrazovnoj klimi. U diskusiji fokus grupe o razvoju kreativnosti tokom univerzitetskih studija istaknuta je uloga studijskog programa i individualnih karakteristika studenata.

Kompetencije se mogu odrediti kao kompleksna kombinacija znanja, veština, razumevanja, vrednosti, stavova i nastojanja koja dovode do efikasnog delovanja u određenoj oblasti (Deakin, 2008). Kompetencije se stoga razlikuju od veština, koje se definišu kao sposobnost za obavljanje složenih dela sa lakoćom, preciznošću i prilagodljivošću.

Smatramo da je potrebno da se u visokoškolskoj nastavi, tokom pripremanja vaspitača za svoj budući poziv, primenjuju heurističke didaktičke strategije (Stojanović, 2014). Zasnovane na emancipatornoj didaktici, heurističke strategije doprinose razvoju metakognitivnih sposobnosti, divergentnog i kritičkog mišljenja, kreativnosti, istraživačkog stila razmišljanja, refleksivnih kompetencija studenata i drugih osobina značajnih za ovu profesiju. To podrazumeva da se u većoj meri primenjuju heurističke didaktičke instrukcije u radu sa studentima, budućim vaspitačima, kao što su: formulisanje problema i hipoteza, davanje ideja za proveru hipoteza, izdvajanje bitnih informacija i ideja, upotreba ideja na nov način, otkrivanje posledica, analiza, generalizacija, komparacija sličnosti i razlika, otkrivanje zajedničkih veza itd. Podsticanjem istraživačkog učenja treba kod budućih vaspitača razvijati refleksivne kompetencije; razvijanjem socijalnih i komunikativnih kompetencija nastojati da oni, kroz diskusije i radionice, unapređuju sposobnosti kritičkog mišljenja i samorefleksije; osposobiti ih da kritički istražuju i sagledavaju profesionalnu praksu i da se formiraju kao tzv. „refleksivni praktičari”.

Studenti, budući vaspitači, kroz diskusije, radionice i istraživačke radove mogu uspešno da se osposobljavaju za samoodgovorno učenje, sistematski, samostalan i kritički rad, kreativno promišljanje, praktičnu primenu naučenog, inovativnost, fleksibilnost, upravljanje promenama, za prihvatanje pluraliteta ideja, tolerisanje neizvesnosti u kognitivnom smislu, a u konativnom da razvijaju inicijativnost, spremnost za preuzimanje rizika i samorefleksivnost. Inicijalno obrazovanje, kao i kontinuiran profesionalni razvoj vaspitača su veoma relevantni za poboljšanje obrazovnih performansi i efikasnosti za rad sa svom decom, uključujući darovitu i kreativnu.

Rezultati istraživanja (Nedimović i Prtljaga, 2018; Sturza Milić i sar., 2018) ukazuju na značaj programa stručnog usavršavanja vaspitača za rad sa darovitom decom i podsticanja razvoja kreativnosti. Zaposleni vaspitači koji nakon formalnog obrazovanja nastavljaju sa stručnim usavršavanjem i podizanjem svojih kompetencija kroz stručno usavršavanje, imaju pozitivnije stavove o značaju i individualnih i grupnih strategija za podsticanje razvijanja elemenata kreativnog mišljenja dece predškolskog uzrasta. Posebno želimo da naglasimo da, osim

pozitivnijih stavova, ovi vaspitači u svom radu sa decom znatno češće koriste i individualne i grupne strategije podsticanja kreativnosti u odnosu na vaspitače koji nisu pohađali seminare iz navedenih oblasti.

Na ranom uzrastu potrebno je vođeno, planirano iskustvo u procesu kreativnog mišljenja i primene materijala koji se koriste u procesu kreativnog mišljenja. Ovo ukazuje na potrebu da se pedagoška akcija ozbiljnije usmeri ka negovanju kreativnih ispoljavanja dece, strukturisanjem odgovarajućih didaktičko-metodičkih strategija već u ranom uzrastu, kako bi se formirali kreativni stilovi učenja, kao osnova daljeg razvoja kreativnog potencijala.

Literatura:

- Altaras, A. (2006). *Darovitost i podbacivanje*. Pančevo: Mali Nemo, Beograd: Institut za psihologiju, Društvo psihologa Srbije.
- Biro, M., Nedimović, T. (2015). *Psihologija* (drugo izdanje). Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”.
- Buzan, T. (2002). *How to Mind Map*. London: Thorsons.
- Corazza, G. E. (2016). Potential Originality and Effectiveness: The Dynamic Definition of Creativity. *Creativity Research Journal*, 28 (3), 258–267.
- Gojkov, G., Stojanović, A. (2017). *Didaktičke strategije i divergentna produkcija*. Beograd: SAO.
- De Bono, E. (1995). *Naučite vaše dete kako da razmišlja*. Beograd: Narodna knjiga.
- Deakin Crick, R. (2008). Pedagogy for citizenship. In F. Oser & W. Veugelers (Ed.). *Getting involved: Global citizenship development and sources of moral values* (pp. 31–55). Rotterdam: Sense Publishers.
- Feldhusen, J. (2005). Giftedness, Talent, Expertise and Creative Achievement. In Sternberg, R., S., Davidson, J., E., (Ed.). *Conception of Giftedness, Second Edition* (pp. 65–79). Cambridge: University Press.
- Kvašček, R. (1981). *Psihologija stvaralaštva*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstv.
- Lane, M. (2002). Nurturing the nature of the gifted child. The Blossoming Brain. 10th International SEAL Conference, Derby. *Proceedings* (pp. 34).
- Maksić, S. B., Spasenović, V. Z. (2018). Educational Science Students’ Implicit Theories of Creativity. *Creativity Research Journal*, 30 (3), 287–294.
- Nedimović, T. (2017). Podsticanje intrapersonalne darovitosti – dometi i ograničenja. U *Intrapersonalna darovitost – mogućnosti razvoja* (Ur. Gojkov, G., Stojanović, A.) (37–49). Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov”.
- Nedimović, T., Činč, E., Sturza Milić, N. (2018). Strategies for Encouraging Creativity in Preschool Aged Children. 20. *International Research Conference Proceedings*, 20 (6) Part VIII, 1030.
- Nedimović, T. & Prtljaga, J. (2018). Models of Encouraging Creativity of Preschool Children and the Role of Preschool Teachers in their Implementation. In: Rabensteiner, P. M., Holz, O. & Michielsen, M. (Ed). *Teacher Education, Sustainability and Development: Challenges, Issues Solutions for Teaching in 21st Century* (pp.107–118). KG Wien: LitVerlag BmbH & Co.

- Nedimović, T., Sturza Milić, N., & Činč, E. (2016). The role and importance of competencies in the education. In: Radetic-Pajić et al. (Ed.), *Competences of participants in citizenship education* (pp. 28–45). Pula: Juraj Dobrila University.
- Nedimović, T., Sturza Milić, N., & Prtljaga, J. (2017). Early Development – the Role of Motivation in Learning of Preschool Children. *Cognitive Characteristics of Transdisciplinarity. Applications in Psychology and Psychotherapies*, 154–163.
- Renzulli, J. S. (2005). The Three-Ring Conception of Giftedness: A Developmental Model for Promoting Creative Productivity. *Conceptions of Giftedness*, 246–279.
- Sekulić Opačić, V. (2013). *Psihološke teorije stvaralaštva* (nepublikovan specijalistički rad). Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov”.
- Stojanović, A. (2014). Heurističke didaktičke strategije u funkciji podizanja kvaliteta obrazovanja učitelja i vaspitača. U: Tematski zbornik radova *Savremene tendencije u nastavnim i vannastavnim aktivnostima na učiteljskim (pedagoškim) fakultetima*. Vranje: Učiteljski fakultet, 265–276.
- Sturza Milić, N. (2018). Kreativni pristupi učenju. U Gojkov, G., Stojanović, A. (Ur.), *Darovitost i kreativni pristupi učenju* (31–44). Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov”.
- Sturza Milić, N., Nedimović, P., Sturza, S. (2018). The Frequency of Creativity Development Strategies are Used in Various Fields: Research on Attitudes Among Preschool Teachers. *Journal of Elementary Education*, 11 (3), 201–214.
- Vartanian, O. (2009). Variable attention facilitates creative problem solving. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 3(1), 57–59.
- Vigotski, L. (2005). *Dečja mašta i stvaralaštvo*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Winer, E. (1996). *Gifted children: Myths and realities*. New York: Basic Books.
- Zabelina, D., Saporta, A., Beeman, M. (2016). Flexible or leaky attention in creative people? Distinct pattern of attention for differently types of creative thinking. *Memory & Cognition*, 44(3), 488–498.

Tanja Nedimovic, PhD, assistant professor
 Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov", Vrsac
Natasa Sturza Milic, PhD
 Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov", Vrsac
Prof. Aleksandar Stojanovic, PhD
 Teacher Education Faculty, University of Belgrade
 Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov", Vrsac

DEVELOPING CREATIVITY AT EARLY AGE – PRESCHOOL TEACHER ROLE

Abstract: The paper deals with the specificity of the problem of encouraging creativity in children at an early age. It points to two approaches to the study of the notion of creativity - to one related to the wider context of the study of cognitive abilities, and another that includes non-negative aspects of personality, different personality traits and motivation for creative work, and who views creativity in the context of the situation in which it arises. Several techniques of creative thinking have emerged that have proven to be productive or easily applicable in immediate educational work. At an early age, a well-developed, planned experience in the process of creative thinking and the application of materials used in the process of creative thinking is required. This points to the need for pedagogical action to focus more

seriously on fostering creative children's expression, by structuring appropriate didactic-methodic strategies at an early age, in order to form creative learning styles as the basis for further development of creative potential. Accordingly, it is also important that heuristic didactic strategies are applied in higher education during the preparation of future educators.

Key words: creativity, strategies for creativity development, preschool teachers.

